

lexit, quem indoit, quem a morte protexit, ad Patrem victor imponeret, jam venturus e caelo ad poenam diaboli et ad censuram generis humani a ultoris vigore et iudicis potestate; per orbem vero discipuli, magistro et Deo monente, diffusi praecepta in salutem darent^b, ab errore tenebrarum ad viam lucis adducerent, caecos et ignaros ad agnitionem veritatis ocularent.

XV. Ac, ne esset probatio minus solida et de Christo delicata confessio, per tormenta, per cruces,

A per multa poenarum genera tentantur. Dolor, qui veritatis testis est, admovetur ut Christus Dei Filius, qui hominibus ad vitam datus creditur, non tantum praeconio vocis, sed et passionis testimonio praedicaretur. Hunc igitur comitamur, hunc sequimur, hunc habemus itineris ducem, lucis principem, salutis auctorem, caelum pariter et Patrem quaerentibus et credentibus pollicentem. Quod est Christus erimus Christiani, si Christum fuerimus imitati^c.

LECTIONES VARIANTES.

^a In *conjec. Routh.*

^b Dare... adducere... oculare Voss. 5.

^c Secuti *Pen. Lam. Thu. Vici. Foss. Mich. Nov. N.C.*

VARIORUM NOTÆ.

vinceretur, nec apud inferos remansurus esset. Et caput vigesimum quintum: *Quod ab inferis tertio die resurgeret.* Quamvis autem idem dogma scriptores Cypriano antiquiores similiter praedicent, in nonnullis tamen symbolis non videtur conceptis verbis fuisse expressum, quia descensus ad inferos satis videbatur indicari, cum Christus sepultus diceretur. Hinc Rufinus in expositione in Symbolum: *Sciendum sane est, inquit, quod in Ecclesiae Romanae Symbolo non habetur additum, descendit ad inferna, sed neque in Orientis Ecclesiis habetur hic sermo; vis tamen verbi eadem videtur esse in eo quod sepultus dicitur.* Ex quo facile colligitur non recte reprehensum fuisse Rufinum ab Henrico Vito Oosthio in libro de *Descensu Christi ad inferos.* Rufinus enim, qui alibi non uno loco scribit Christum descendisse ad inferna, non ait Christum non descendisse ad inferos, sed tantum descendit ad inferna non haberi in Symbolo Ecclesiae Romanae neque in Orientis Ecclesiis. Etiam anno Innocentii papa IV deerat in Symbolo quod Catholicus Jacobitarum ad eum misit ut probaret se tenere fidem Ecclesiae Romanae. Editum illud est ad annum 1247 ab Olerico Raynaldo. Vide Bellarminum, lib. II de *Verbo Dei*, cap. 6, et Rigaltium ad librum Tertulliani⁷⁵ de *Præscriptionibus adversus hereticos.* Vide etiam

Drur. A. Meerm. Vindobon. Remb. Froben. Hernag. Lindn. Routh.

Apologiam Joannis Pici Mirandolæ, ubi fusu disputat de descensu Christi ad inferos, et Petrum Fabrum Sanjorianum, l. III Agonisticum, c. 10, p. 265. BALUZ. Ocularent. Visum darent. Tertulliani verbum quo magistro saepe Cyprianus usus est. Libro de Pœnitentia, cap. 42. Hirundo si excaverit pullos, novit illos oculare rursus de sua chelidonia. Et metaphorice libro de Pudicitia, cap. 8: In vestibus purpura oculandis. LINDNER.

XV. -- *Dolor veritatis testis.* Vide quæ in simili argumento diximus supra in Epistola ad Demetrianum, pag. 565. Hieronymus in Epistola apologetica ad Asellam: *Veritatem magis exprimunt tormenta quam risum.* BALUZ.

Prædicaretur. Codex Veronensis et alii septem veteres habent probaretur. BALUZ.

Lucis principem. Codex Fluxensis, *spei nostræ principem.* Sanctus Ambrosius, lib. III de *Fide*, cap. 7, Christum vocat principem humilitatis. BALUZ.

Si Christum fuerimus imitati. Veteres editiones et plures libri veteres habent *secuti.* Aliam lectionem inveni in editione quæ dicitur Gravii et in aliquot vetustis exemplaribus. Libellus preem Marcellini et Faustini: *Perdit enim in se Christiani nominis appellationem qui Christi non sequitur disciplinam.* BALUZ.

LIBER

DE MORTALITATE.

ARGUMENTUM. — *Paucis argumentum explicat D. Pontius in Vita Cypriani: « A quo, inquit, Christiani mollioris affectus circa amissionem suorum aut, quod majus est, fidei parvioris, consolarentur spe futurorum. » In primis enim, ubi prædictas docuit ejusmodi afflictiones a Christo, non timendam docet mortalitatem seu pestem, eo quod ad immortalitatem*

ducat, atque adeo fidem illi deesse qui non ad meliora festinat. Neque mirum quod Christiano cum gentilibus sint mala hujus vite communia, cum plus cæteris illis in sæculo sit laborandum: atque proinde exemplo sanctorum Job et Tobiae, patientia opus esse, neque murmurandum. Nisi enim præcesserit pugna, non posse victoriam contingere, et quantum-

STEPH. BALUZII NOTÆ.

DE MORTALITATE. — Hujus libri cum laude mentionem saepe facit sanctus Augustinus, in primis vero in libro de *Prædestinatione sanctorum*, c. 14, inquit illum multis ac pene omnibus qui ecclesiasticas litteras amant laudabiliter notum. Idem in Epistola ad Vitalem ait Cypriani in hoc loco totam intentionem esse ut sciamus bonis fidelibus gratulandum esse morientibus, quando vite tentationibus auferuntur, deinceps in beatissima securitate mansuri. Ejusdem libri meminit Eusebius in Chronico. *Pestilens morbus, inquit, multas totius orbis provincias occupavit, maximeque Alexandriam et Ægyptum, ut scribit Dionysius, et Cypriani de Mortalitate testis est liber.* Ubi vide notas Josephi Scaligeri. Eadem

habet etiam Jornandes in libro de *Rebus Geticis*, ubi scribit hanc eadem lacrymabiliter expositam a Dionysio, *quam et noster, inquit, conscripsit venerabilis martyr Christi episcopus Cyprianus in libro cui titulus est de Mortalitate.* Eam pestilentiam Eusebius ponit post mortem papæ Cornelii, Petavius, lib. XII de *Doctrina temporum*, anno superiori. Et tamen Christophorus Sandius hunc Cypriani tractatum reponit inter eos qui suppositi sunt sancto Martyri. Egregie vero illum refutat clarissimus Pearsonius in *Annalibus Cyprianicis.* Nimia miseria est audacem esse hominem nimis.

vis morbi communes sint virtutibus vitisque, mortem A tamen communem non esse; ad refrigerium enim justos, ad supplicium rapi injustos. Deinde objectioni tacite quod per hanc mortalitatem privarentur martyrio, respondet; non esse in nostra potestate martyrium, et vel animum ad martyrium promptum Deo iudice coronari. Postremo non ita lugendos docet mortuos, ut gentilibus scandalo simus, tamquam spe resurrectionis careamus. Quin si et nostræ accersitionis dies venerit, lubenti animo ad Dominum hinc emigrandum, præsertim cum ad patriam transmigramus: ubi nos magnus charorum numerus expectat, frequens et copiosa turba desiderat, jam de sua immortalitate securo, et adhuc de nostra salute sollicita, facit autem occasionis qua librum hunc scripsit mentionem Eusebius in Chronico: « Pestilens morbus, inquit, totius orbis multas provincias occupavit, maximeque Alexandriam et Ægyptum, ut scribit Dionysius, et Cypriani de Mortalitate testis est liber. »

²²⁹ Etsi apud plurimos vestrum, fratres dilectissimi, mens solida est et fides firma et anima devota, que ad præsentis mortalitatis copiam non movetur, sed tamquam petra fortis et stabilis turbidos impetus mundi et violentos sæculi fluctus frangit potius ipsa nec frangitur, et tentationibus non vincitur, sed probatur, tamen quia animadverto in plebe quosdam vel imbecillitate animi, vel fidei parvitate, vel dulcedine sæcularis vitæ, vel sexus mollitie, vel, quod majus est, veritatis errore minus stare fortiter nec pectoris sui divinum atque invictum robur exercere, dissimulanda res non fuit nec tacenda quo minus quantum nostra mediocritas sufficit, vigore pleno et sermone de dominica lectione concepto delicate mentis ignavia comprimatur, et qui homo Dei et Christi esse jam cœpit, Deo et Christo dignus habeatur.

II. Agnoscere enim se debet, fratres dilectissimi,

qui Deo militat, qui positus in cœlestibus castris divinam jam sperat, ut ad procellas et turbines mundi trepidatio nulla sit in nobis, nulla turbatio, quando hæc ventura prædixerit Dominus provida vocis hortatu instruens et docens et præparans atque corroborans Ecclesiæ suæ populum ad omnem tolerantiam futurorum, bella et fumes et terræ motus et pestilentias per loca singula exurgere prænuñtiavit et cecinit. Et ne inopinatus nos et novus rerum instantium metus quateret, magis ac magis in novissimis temporibus adversa crebrescere ante præmonuit. Fiant ecce quæ dicta sunt; et quando fiant quæ ante prædicta sunt, sequentur et quæcumque promissa sunt, Domino ipso pollicente et dicente: Cum autem videritis hæc omnia fieri, scitote quoniam in proximo B est regnum Dei. (Luc. xxi, 31). Regnum Dei, fratres dilectissimi, esse cœpit in proximo. Præmium vitæ et gaudium salutis æternæ, et perpetua securitas^a, et possessio paradisi nuper amissa, mundo transeunte jam veniunt; jam terrenis cœlestia et magna parvis et cadacis æterna succedunt. Quis hic anxietatis et sollicitudinis locus est? Quis inter hæc trepidus et mœstus est, nisi cui spes et fides deest? Ejus est enim mortem timere qui ad Christum nolit ire. Ejus est ad Christum nolle ire qui se non credat cum Christo incipere regnare.

III. Scriptum est enim justum fide vivere (Rom. 1, 17). Si justus es, et fide vivis, si vere in Christum credis, cur non cum Christo futurus et de Domini pollicitatione securus quod ad Christum voceris amplecteris, et quod diabolo careas gratularis. Simeon denique ille justus, qui vere justus fuit, qui fide plena Dei præcepta servavit, dum ei divinitus responsum fuisset quod non ante moreretur quam Christum vidisset, et Christus inans in templum cum matre venisset, agnovit in Spiritu natum esse

LECTIONES VARIANTES.

^a Lætitia— Ita edd. prope omnes, et Augustin. contra duas epist. Pelag. IV, 8. Dulz. ratione non allata: Secu-

ritas (Goldhorn).

VARIORUM NOTÆ.

Præsentis mortalitatis. Describit eleganter hanc miseram eladem Pontius in Vita sancti Cypriani.

Delicata mentis. Tertullianus in libro de Spectaculis: Delicatus es, christiane, si et in sæculo voluptatem concupiscis.

Sufficit. Sic scribendum esse arbitratus sum propter auctoritatem codicis Veronensis et Segvieriani, et quia eadem lectio reperitur in aliis viginti libris nostris et in decem Anglicanis. Veteres editiones et quinque libri veteres habent potest.

Invictum. Duo libri veteres incorruptum.

II. Sperat. Angeli pusuerunt spirat auctoritate septem veterum exemplarium. Quæ sane lectio bona est, eamque confirmant duo nostra vetera. Verum quia reliqua et aliæ editiones habent sperat, quæ lectio quoque bona est, mutare nolumus.

Turbatio. Antea legebatur cunctatio. Sed ego hanc lectionem non reperi nisi in tribus codicibus antiquis. Eam quam retinui habent xxiv libri nostri et septem Anglicani, et in primis Veronensis.

Tolerantiam futurorum. Citat hunc locum Hlmenarus tom. 1, pag. 72, ex libro de mortalitate, ubi tamen

Sirmondus monet in margine sumptum esse ex libro de Unitate Ecclesiæ sub finem.

Cecinit. Et istud quoque ponendum fuit propter auctoritatem veterum librorum et editionum. Erasmus scripsit docuit, itemque Manutius. Hanc vero lectionem ego non reperi nisi in tribus codicibus antiquis. Aliam, quæ est nostra, præferunt novendecim libri nostri et duodecim Anglicani. Veronensis ita etiam habebat.

Regnum Dei fratres. Refert hunc locum sanctus Augustinus lib. iv contra duas epistolas Pelagianorum cap. 8.

⁵⁷⁷ Incipere. Codex Sorbonicus in perpetuo. Alius vetus cum Christo perpetuo regnaturum. Hanc postremam lectionem accepi ex margine editionis Lugdunensis anni 1544, ubi positæ sunt ab aliquo viro erudito variae lectiones petiæ ex antiquis codicibus manuscriptorum. Cum eas allego, ut id quoque obiter dicam, moneo simpliciter me sumpsisse ex uno veteri libro, ne quis existinare possit me fallere quia non dico unde accepta sit lectio.

jam Christum, de quo sibi fuerat ante prædictum; quo viso, scivit se cito esse moriturum. Lætus itaque de morte jam proxima, et de vicina accersitione securus, accepit in manus puerum, ²³⁰ et benedicens Dominum exclamavit et dixit: *Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum in pace, quoniam viderunt oculi mei salutare tuum* (Luc. II, 29, 30); probans scilicet atque contestans tunc esse servus Dei pacem, tunc liberam, tunc tranquillam quietem, quando, de istis mundi turbidinis extracti, sedis et securitatis æternæ portum petimus, quando expuncta hac morte ad immortalitatem venimus. Illa est enim vera ^a pax, illa fida tranquillitas, illa stabilis et firma et perpetua securitas.

IV. Cæterum, quid aliud in mundo, quam pugna adversus diabolum, quotidie geritur, quam adversus jacula ejus et tela conflictationibus assiduus dimicatur? Cum avaritia nobis, cum impudicitia, cum ira, cum ambitione congressio est, cum carnalibus vitiiis, cum illecebris sæcularibus assidua et molesta luctatio est. Obsessa mens hominis et undique diaboli infestatione vallata ^b vix occurrit singulis, vix resistit. Si avaritia prostrata est, exurgit libido: si libido compressa est, succedit ambitio: si ambitio contempta est, ira exasperat, inflat superbia, vinolentia invitat, invidia concordiam rumpit, amicitiam zelus abscondit. Cogaris maledicere quod divina lex prohibet, compelleris jurare quod non licet.

V. Tot persecutiones animus quotidie patitur ^c, tot periculis pectus urgetur; et delectat hic inter diaboli gladios diu stare, cum magis concupiscendum sit et optandum ad Christum, subveniente velocius morte ^d, properare, ipso instruente nos et dicente ^e:

LECTIONES VARIANTES.

^a Sic Baluz. ratione non prodita: ceteri omnes Nostra pax.

^b Circum vallata Lam. Ebor. Bod. 5, 4.

^c Tot persecutionibus mens quotidie quatitur Foss. N. C.

2. Ita etiam in libro de Patientia.

^d Veloci morte Pem. Foss. 2. N. C. 2.

Amen amen dico vobis quoniam vos plorabitis et plangebitis, sæculum autem gaudebit; vos tristes eritis, sed tristitia vestra in lætitiā veniet (Joan. XVI, 20). Quis non tristitia carere optet? quis non ad lætitiā venire festinet? Quando autem in lætitiā veniat nostra tristitia Dominus denuo ipse declarat dicens: Iterum ^f videbo vos, et gaudebit cor vestrum, et gaudium vestrum nemo auferet a vobis (Ibid. 22). Cum ergo Christum videre gaudere sit, nec possit esse gaudium nostrum nisi cum viderimus Christum, quæ cæcitas animi quæve dementia est amare pressuras et pœnas et lacrymas mundi, et non festinare potius ad gaudium quod nunquam possit auferri?

VI. Hoc autem fit, fratres dilectissimi, quia fides deest, quia nemo credit vera esse quæ promittit Deus, qui verax est, cujus sermo credentibus æternus et firmus est. Si tibi vir gravis et laudabilis aliquid polliceretur, haberes utique pollicenti ^g fidem, nec te falli aut decipi ab eo crederes quem stare in sermonibus atque in actibus suis scires. Nunc Deus tecum loquitur; et tu mente incredula perfidus fluctuas! Deus tibi de hoc mundo recedenti immortalitatem atque æternitatem pollicetur; et tu dubitas! Hoc est Deum omnino non nosse; hoc est Christum, credentium ^h dominum et magistrum, peccato incredulitatis offendere; hoc est in Ecclesia constitutum, fidem in domo fidei non habere.

VII. Quantum prosit exire de sæculo Christus ipse salutis atque utilitatis nostræ magister ostendit; qui, cum discipuli ejus contristarentur quod se jam diceret recessurum, locutus est ad eos dicens: Si me dilexissetis, gauderetis nique, quoniam vado ad Patrem (Joan. XIV, 25), docens scilicet et ostendens, cum

^e Et mouente Lam. Foss. 1. Ebor. N. C. 1. Bod. 2, 5.

^f Iterum autem Lam. Foss. 1. Ebor. N. C. 1. Foss. 1, 2;

^g Haberes pollicenti Lam. Ebor. N. C. 1. Foss. 1, 2.

^h Credendi magistrum Veron. Rev. Paris. Lam. Ebor. Lin. N. C. 1, d. Foss. 1, 2, Bod. 2, 4. Manul. Credentium magistrum peccato Routh. Goldhorn.

STEPH. BALUZII NOTÆ.

III.—*Expuncta*. Sex libri nostri, quatuor item quos Pamelius laudat, unus Morellianus et unus Anglicanus habent *expugnata*, alii duo *extincta*, alius *expulsa*. Nos secuti sumus meliores codices, qui habent *expuncta*.

IV.—*Cum avaritia*. Hunc locum refert sanctus Augustinus lib. IV, *contra duas Epistolas Pelagianorum*, D cap. 10, et lib. II *contra Julianum*, cap., 8.

Carnalibus vitiiis. Augustinus lib. VI *Operis imperfecti contra Julianum*, cap. 14: *Hic est ille confictus quem memoratus martyr in libro quem de Mortalitate conscripsit diligenter et eloquenter explicat, dicens inter cætera quod nobis sit cum carnalibus vitiiis atque illecebris sæcularibus assidua et molesta luctatio.*

Assidua. Veteres editiones et septem libri veteres habent *assidua et jugis et molesta*. Sic etiam quatuor Anglicani. Sed multo plures non habent et *jugis*. Que desunt etiam apud Augustinum in locis mox adducendis. Et tamen in initio libri de *Opere et Eleemosynis*, pag. 257, legitur *assidua et jugis operatio*.

V.—*Diaboli gladios*. In codice Latiensi legitur *laqueos* et supra lineam *vel gladios*. Hinc orta discrepantia lectionum in libris veteribus. Quidam enim auferunt *laqueos*, alii *gladios*. Unus inanis habet *laqueos*

et *gladios*. Admonet autem Pamelius se vidisse *laqueos* scriptum in quatuor libris veteribus, sed aliam lectionem retinuisse, quia exstat apud Augustinum.

Cum viderimus. Viginti sex antiqui codices habent *quis vel qui viderit*. Alii quatuordecim præferunt *credendi vel credere*.

VII.—*Utilitatis*. Dubium est an legi debeat *utilitatis* vel *humilitatis*. Nam quatuor libri præferunt *utilitatis* et supra lineam *vel humilitatis*. Duo alii *utilitatis* tantum. Alii duo *humilitatis* tantum. Itaque liberum fuit librariis ponere lectionem quam mallent. Ego libenter præferrem *humilitatis*, quia certum est Christum fuisse doctorem et magistrum *humilitatis*, ut ipse Cyprianus eum vocat in Epistola LVI, pag. 91, ad *Thiburtianos*, Hieronymus in Epistola ad Antonium, Augustinus, cap. 31 xxxiii libri de *Virginitate* et alibi, sanctus Ambrosius lib. III, cap. 7, de *Fide*, et Casarius Arelatensis in calce indecimæ Homiliæ earum quæ a nobis editæ sunt. Petrus Blesensis sermone tertio eum vocat humilem magistrum et doctorem *humilitatis*. Huc facit quod Tertullianus in libro de *Virginitate velandis* ait nihil esse Deo charius *humilitate*. Retinui tamen *utilitatis*, quia hæc lectio bona est et reperitur in libris emendatoribus.

ebari quos diligimus de sæculo exeunt, gaudendum potius quam dolendum. Cujus rei memor beatus apostolus Paulus in Epistola sua ponit et dicit: *Mihi vivere Christus est, et mori lucrum* (Philip. 1, 21); lucrum maximum computans jam sæculi a laqueis non teneri, jam nullis peccatis et vitis carnis obnoxium fieri, exemptum pressuris argentibus, et venenatis diaboli b faucibus liberatum, ad lætitiã salutis æternæ Christo vocante proficisci.

VIII. Atenim quosdam ²²¹ movet quod æqualiter cum gentilibus nostros morbi istius validudo corripit; quasi ad hoc crediderit Christianus, ut, immunis a contactu malorum, mundo et sæculo feliciter perfriatur, et non omnia hic adversa perpassus, ad futuram lætitiã reservetur. Movet quosdam quod sit nobis cum cæteris mortalitas ista communis. Quid enim nobis in hoc mundo non commune cum cæteris quamdiu adhuc, secundum legem primæ nativitatæ, manet caro ista communis? Quoadusque istie in mundo sumus, cum genere humano carnis æqualitate conjungimur, spiritu separamur. Itaque, donec corruptivum istud induat incorruptionem, et mortale hoc accipiat immortalitatem (I Cor. xv, 55), et Christus c nos perducatur ad Deum Patrem, quæcumque sunt carnis incommoda sunt nobis cum humano genere communia. Sic, cum foetu sterili terra jejuna est, neminem fames separat. Sic, cum irruptione hostili civitas aliqua possessa est, omnes simul captivitas vastat. Et quando imbrem nubila serena suspendunt, omnibus siccitas una est. Et cum navem scopulosa saxa constringunt ^d, navigantibus naufragium sine exceptione commune est. Et oculorum dolor, et impetus febrium, et omnium validudo membrorum cum cæteris communis est nobis quamdiu portatur in sæculo caro ista communis.

IX. Quinimmo, si qua conditione, qua lege crediderit Christianus noseat et teneat, sciet plus sibi quam cæteris in sæculo laborandum, cui magis sit

LECTIONES

^a Secularibus Ar. Ben. Bod. 1, 2, 3, 4. Foss. 1, 2. Lam. Ebor.

^b Venantis diaboli Morel.

^c Spiritus nos Lectio vulg. Oxon. Routh. Lips.

STEPH. BALUZI NOTÆ.

Beatus apostolus. Citat hunc locum sanctus Augustinus lib. iv contra duas epistolas Pelagianorum, cap. 10.

VIII.—Christus nos perducatur. Sic scripsi ex fide quantum veterum exemplarium, pro eo quod antea legebatur Spiritus. In duobus autem ex his quatuor codicibus scriptum est Christus, eo modo quo per compendium quandoque solet scribi Spiritus, et supra lineam scriptum est vel Spiritus. Porro sæpe in antiquis codicibus manuscriptis Operum sancti Cypriani et aliorum veterum scriptorum ecclesiasticorum vidi scriptum Spiritus pro Christus et e converso, in primis vero apud auctorem libri de Rebaptismate, qui pag. 564 referens locum ex Epistola primæ Joannis in quo legitur Christus est veritas, posuit Spiritus est veritas. Scio Christum alibi vocari spiritum, etiam apud Cyprianum; sed, cum habeamus abam lectionem faciliorem, necesse non est eam retinere que potest habere difficultatem et inducere obcuritatem.

X.—Nudus ibo. Vide Frontonis Ducæi notas in homiliam vi Chrysostomi ad populum Antiochenam. Vide

A cum diaboli impugnatione luctandum. Debet et præmonet Scriptura divina dicens: *Fili, accedens ad servitutem Dei, sta in justitia et timore, et præpara animam tuam ad tentationem.* Et iterum: *In dolore sustine, et in humilitate tua patientiam habe, quoniam in igne probatur aurum et argentum c, homines vero receptibiles in camino humiliationis* (Eccli. ii, 4, 4, 5).

X. Sic Job post rerum damna, post pignorum funera, vulneribus quoque et vermibus graviter afflictus, non victus est, sed probatus; qui in ipsis afflictationibus et doloribus suis patientiam religiose mentis ostendens ait: *Nudus exivi de utero matris, nudus etiam ibo sub terram. Dominus dedit, Dominus abstulit. Sicut Domino visum est, ita factum est. Sit nomen Domini benedictum* (Job. i, 21). Et cum eam uxorem quoque compelleret ut, vi doloris impatiens, aliquid adversus Deum querula et invidiosa voce loqueretur, respondit et dixit: *Tamquam una ex ineptis mulieribus locuta es. Si bona exceperimus de manu Domini, mala cur non tolerabimus? In his omnibus que contigerunt ei, nihil peccavit Job labiis suis in conspectu Domini* (Job ii, 10). Itaque illi Dominus Deus perhibet testimonium dicens: *Animadvertisti puerum meum Job? Non enim est similis illi quisquam in terris, homo sine querela, verus Dei cultor* (Ibid., i, 8). Et Tobias, post opera magnifica, post misericordiæ suæ multa et gloriosa præconia, excitationem luminum passus, timens et benedicens in adversis Deum, per ipsam corporis sui eladem erexit ad laudem; quem et ipsam uxorem suam depravare tentavit dicens: *Ubi sunt justitiæ tuæ? Ecce quæ pateris* (Tob. ii, 14). At ille, circa timorem Dei stabilis et firmus, et ad omnem tolerantiam passionis fide religionis armatus, tentationi uxoris invalidæ in dolore non cessit, sed magis Deum patientia majore promeruit. Quem postmodum Raphael angelus collaudat et dicit: *Opera Dei revelare et confiteri honorificum est. Nam, quando orabas tu et Sara virus tua, ego obtuli memoriam orationis* VARIANTES.

^d Confringunt Lam Liu NC. 1. Ebar. Bod. 4.

^e Argentum. Sic Job Lam. Ebor. Lin. NC. 1, 2. Paris. Bod. 2, 3, 4.

^f Et elemosæ Foss. 2. Pen.

D etiam lib. iii Testimoniorum, cap. 6.

Ineptis. Ego mutavi, cum antea legeretur *insipientibus*, quia *ineptis* scriptum vidi in septendecim libris nostris, in octo Anglicanis et in editione Morellii.

Non est similis illi. Ovidius lib. i Metamorphoseon loquens de Deucalione:

Non illo melior quisquam nec amantior aequi
Vir fuit.

Opera Dei. Ita etiam in libro de Oratione Dominica p. 214. Ante vero hæc ²⁷⁸ verba scriptum est in codice Thironensi et in Fuxensis, *secretum regis celare bonum.* Quod videtur esse ex glossemate. Ideo non addidimus in contextu, quamvis in e. xii Tobie scriptum sit: *Secretum regis abscondere bonum est.* Horatius Epist. xviii:

Arcanum neque tu scruteris ullius umquam.

Nirus tua. Hæ duæ voces desunt in novemdecim libris nostris et in undecim Anglicanis. Certe necessarie non sunt, cum satis sit eas positas esse paulo post, ubi locus iste sacræ Scripturæ refertur.

nis vestrae in conspectu claritatis Dei. Et cum sepelires tuos mortuos simpliciter, et quia non es cunctatus exurgere et derelinquere prandium tuum, et abisti et condidisti mortuum, missus sum contare te, et iterum ²²³ me misit Deus curare te et Samam murum tuam. Ego enim sum Raphael unus ex septem Angelis sanctis qui assistimus et conversamur ante claritatem Dei (Job. xii, 11-15).

XI. Hanc tolerantiam iusti semper habuerunt, hanc Apostoli disciplinam de Domini lege tenuerunt, non mussitare in adversis, sed quaecumque in saeculo accidunt fortiter et patienter accipere, cum Iudaeorum populus hinc semper offenderit quod adversus Deum frequentius murmuraret, sicut testatur in Numeris Dominus Deus dicens: *Vesinat murmuratio eorum a me, et non morientur* (Num. xvii, 25). Murmurandum non est in adversis, fratres dilectissimi, sed patienter et fortiter quidquid acciderit sustinendum, enim scriptum sit: *Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum et humiliatum Deus non despicit* (Psal. l, 19); in Deuteronomio quoque moneat per Moysen Spiritus sanctus et dicat: *Dominus Deus tuus vexabit te, et famem injiciet tibi, et cognoscetur in corde*

tuo si bene custodieris praecepta ejus, sive non (Deut. viii, 2). Et iterum: *Tentat vos Dominus Deus vester, ut sciat si diligitis Dominum Deum vestrum ex toto corde vestro et ex tota anima vestra* (Deut. xiii, 4).

XII. Sic Abraham Deo placuit, qui, ut placeret Deo, nec amittere filium timuit, nec gerere parricidium recusavit (Gen. xx). Qui filium non potes lege et sorte mortalitatis amittere, quid faceres si filium jubereris occidere? Ad omnia paratum facere timor Dei et fides debet. Sit licet rei familiaris amissio, sit de infestantibus morbis assidua membrorum et cruenta vexatio, sit de uxore, de liberis, de excedentibus charis funebris et tristis avulsio; non sint tibi scandala ista, sed praemia; nec debilitent aut frangant Christiani fidem ^b, sed potius ostendant in colluctatione virtutem, cum contemnenda sit omnis injuria malorum praesentium fiducia futurorum bonorum. Nisi praecesserit pugna, non potest esse victoria: cum fuerit in pugnae congressione victoria, tunc datur vineentibus et corona. Navis ^c gubernator in tempestate dioscitur, in acie miles probatur. Delicata jaectatio est cum periculum non est. Conflictatio

LECTIONES VARIANTES.

^a Monet... dicit. Routh. ex 3 codd.

^b Christianam fidem Routh. ex trib. cod.

^c Nam gubernator. *Prisea et probata lectio Lips.* Nam et navis expunxit Routh.

STEPH. BALUZI NOTAE.

XI.—Murmurandum non est. Hieronymus in Epistola ad Pammachium et Oceanum adversus Rufinum: *Prudentis hominis est, etiamsi doleat, dissimulare conscientiam et cordis nubulum frontis serenitate discutere.* Inter mandata quae sanctus Ludovicus, rex Francorum, moriens dedit filio suo, istud imprimis reperitur: *Præterea, si Dominus tibi aliquam tribulationem habere permiserit, benigne et cum gratiarum actione debes suscipere.* Fulgentius Placiades lib. ii Mythologicon: *Sapiens enim dolorem suum aut benignitati commendat aut oblivioni.* Idem supra dixerat oblivionem esse medicinam miseriarum. Horatius lib. ii, Od. 5:

*Aequam memento rebus in arduis
Servare mentem.*

Epistola Oenonis ad Paridem, apud Ovidium:

*Leniter ex merito quicquid patiare ferendum est:
Quæ venit indigno pœna, dolenda venit.*

Vide A. Gellium, lib. xiii, cap. 26, et quæ, ad erigendum animum Ciceronis exulis et afflicti, dixerit Philicæ apud Dionem Cassium lib. xxxviii.

XII.—*Sit licet rei familiaris amissio.* Rufinus in Psal. xcv: *Turbetur terra, turbetur mare, turbentur omnia elementa; Dei servus intrepidus maneat.*

Tentat ros. Ita etiam in libro de *Exhortatione Martyrii*, cap. 9, et lib. iii *Testimoniorum*, cap. 15. Vide notas nostras ad Agobardum pag. 9.

XII.—*Navis gubernator.* Hunc locum, antea mutilum, cum legeretur nam pro navis, nos supplementis operum veterum exemplarium. In tribus deest vocabulum nam, quod alibi et in editionibus ponitur ante gubernator. Error est. Sed tamen error ille ostendit veram esse lectionem quam nos afferimus. Lactantius lib. iii, cap. 15: *Navis sine gubernatore abit pessum.* Leo papa I in Epistola ad Rusticum: *Quis inter fluctus maris navem dirigit, si gubernator abscedat?* In libro de *Providentia*, cap. 4: *Gubernatorem in tempestate, in acie militem intelligas.* Idem Epist. cvii. *Non magis mihi potest quisquam talis prodesse præceptor, quam gubernator in tempestate naufragandus. Tenendum est rapiente fluctu gubernaculum, luctandum cum ipso mari, cripienda sunt vento vela.* Cicero lib. ii de *Divinatione*: *Medicus morbum ingravescentem ratione prævidet, insi-*

dias imperator, tempestates gubernator. Joannes Chrysostomus in Epistola clxxxii ad Venerium ait gubernatorem in tempestate cognosci, medicum optimum graviores corporis morbos indicare. Sidonius, lib. viii, Epist. x: *Medicus in desperatione, gubernator in tempestate cognoscitur.* Quintilianus lib. iv, cap. 1: *Possimus certe gubernator qui navem, dum portum egreditur, iniegit; et cap. 10: Bonus gubernator nunquam scit naufragium.* Vegetius lib. iv, cap. 15, dixit: *Quid enim salutis superest ei qui amisit clavum?* Cornelius Nepos in Vita Attici: *Gubernator præcipua laude sortior qui navem ex hieme marique scopuloso servat.* Seneca Epist. xxx: *Magnus gubernator et scisso navigat velo; et si exarmavit, tamen reliquias navigii aptat ad cursum.* Theodoretus Epist. lxxxix scribit maris agitationem prode gubernatoris industriam. Nam, ut ait Hieronymus lib. i, *adversus Rufinum*, navem agere ignarus navita timet. Apud Avitum Epist. xxxi legitur: *Alias autem quæ ultio est, si navis in magistrum ventis furentibus non sine illorum periculo cedatur isto discrimine.* Melius fortassis in codice Marnasii, in quo scriptum est: *Si navita sine magistro fuerint. Non sine illorum periculo ceditur isti discrimini.* Hanc porro Aviti epistolam R. P. Harduinus t. ii Conciliorum, p. 981, edidit tanquam novam ex codice manuscripto bibliothecæ regie. Et tamen edita fuerat a Sirmundo anno 1645.

D *Delicata jaectatio.* Tertullianus in libro de *Corona*: *Novi pastores eorum in pace leones, in prælio cervos.* Sidonius lib. v, Epist. vii: *Cum sint in prætoris leones, in castris lepores.* Martinus Magistri in libro de *Fortitudine*, fol. 8: *Multi sunt qui in absentia periculorum multa proponunt, etiam sine ulla animi fictione, qui, oblati periculis, a recto et sancto proposito discedunt, quemadmodum in Evangelio legimus de Petro, qui in absentia periculi de prope tamen instantis dicebat Christo: « Etiam si oportuerit me mori tecum, non te negabo; » cum autem vidisset Christum vincitum, ad vocem ancillulæ dixit se non novisse eum.* Apud T. Livium, lib. iv, Vectius Messius, Volscos increpans, ait illos in otio tumultuosos esse, in bello segnes. Tacitus in libro primo *Historiarum*: *Ignavissimus quisque et, ut res docuit, in periculo non ansurus, nimii verbis, lingue feroces.* Et infra: *Illi ante discrimen feroces, in periculo pavidi.*

in adversis probatio est veritatis ^a. Arbor quæ alta ^A radice fundata est, ventis incumbentibus non movetur; et navis quæ forti compage solida est ^b, pulsatur fluctibus, nec foratur; et quando area fruges terit, ventos grana fortia et robusta contemnuunt, inanes paleæ flatu portante rapiuntur.

XIII. Sic et apostolus Paulus, post naufragia, post flagella, post carnis et corporis multa et gravia tormenta, non vexari sed emendari se dicit adversis, ut, dum gravior alligitur, verius probaretur: *Datus est mihi, inquit, stimulus carnis meæ, angelus Satanae qui me colaphizet, ut non extollar. Propter quod ter Dominum rogavi ut discederet a me, et dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea. Nam virtus in infirmitate perficitur* (II Cor. xii, 7-9). Quando ergo infirmitas et imbecillitas et vastitas aliqua grassatur, tunc virtus nostra perficitur, tunc fides, si tentata perstiterit, coronatur, sicut scriptum est: *Vasa figuli probat fornax, et homines justos tentatio tribulationis* (Ecclesi. xxvii, 5). Hoc denique inter nos et ceteros interest, qui Deum nesciunt, quod illi in adversis queruntur et murmurant, nos adversa non advocant a virtutis et fidei veritate, sed corroborant ^c in dolore.

XIV. Hoc quod nunc corporis vires solutus in fluxum venter eviseerat, quod in faucium vulnera conceptus medullitus ignis exæstuat, quod assiduo vomitu intestina quatuntur, quod oculi vi sanguinis inardescunt, quod quorundam vel pedes vel aliquæ membrorum partes contagia morbida putredinis amputantur, quod per jaecturas et damna corporum prorumpente languore vel debilitatur incessus, vel auditus,

LECTIONES VARIANTES.

^a Virtutis Grav. Routh.

^b Compage solidata Lam. Ebor. Voss. 1, 2, 5. NC. 1, 2. Lin. Rod. 1, 2, 3, 4. Routh. Lips.

^c Comprobant Ar. Paris Lam. Ebor. Bod. 2, 5.

^d In labore Lam. NC 1. Ebor. Bod. 2.

^e Præmium vite Bod. 1, 2, 4. NC. 1. Routh.

STEPH. BALUZI NOTE.

Dio Cassius lib. XLVI adnotat solere plerosque antequam in conspectum atque experientiam periculi pervenerint audaces esse. Seneca Troade.

O tumide, rerum dum secundarum status
Extollit animos, timide cum inerepuit metus.

Huc quoque referri possunt ista ex capite primo Threnorum Hieremiæ: *Facti sunt principes ejus velut arietes non inventientes pascua, et abierunt absque fortitudine ante faciem subsequentiis* (Thren. 1, 6).

Arbor. Supra in libro de Unitate Ecclesie pag. 497: *D Triticum non rupit ventis, nec arborem solida radice fundatam procella subvertit. Seneca in libro de Providentia, cap. 4: Non est arbor solida nec fortis nisi in quam frequens ventus incurSAT. Ipsa etiam vexatione constringitur et radices altius figit. Fragiles sunt quæ in aprica valle creverunt.*

XIV. — Vastitatis. Ita sexdecim libri veteres et editiones Mauntii et Morellii. Aliam tamen lectionem, quæ habet vastationis, habent etiam septem libri veteres. Ego eam præfero quam major librorum manuscriptorum pars ostendit esse magis receptam, præsertim cum vocabulo vastitatis uti solet sanctus Martyr. *Inconcessa*. Multum variant in hoc loco vetera exemplaria. Quasdam habent inconcessi, alia inconcessis. Ego malo referre ad animam.

Oporet. Retinui hanc vocem, quamvis eam non repererim nisi in paucis veteribus libri, quia aut illa aut alia similis necessaria est in hoc loco.

²³³ obstruitur, vel exeat aspectus, ad documentum proficit fidei. Contra tot impetus vastitatis et mortis inconcessi animi virtutibus congregi, quanta pectoris magnitudo est! quanta sublimitas inter ruinas generis humani stare erectum, nec cum eis quibus spes in Deum nulla est jacere prostratum! Gratulari magis oportet et temporis munus amplecti quod, dum nostram fidem fortiter promimus, et labore ^d tolerato ad Christum per angustam Christi viam pergitur, præmium vitæ ^e ejus et fidei ipso judicante capiamus. Mori plane timeat, sed qui, ex aqua et Spiritu non renatus, gehennæ ignibus mancipatur. Mori timeat qui non Christi cruce et passione censetur: mori timeat qui ad secundam mortem de hac morte transit: mori timeat quem, de sæculo recedentem, perennis pœnis æterna flamma torquet: mori timeat cui hoc mora longiore confertur, ut eruciatus ejus et gemitus interim differatur.

XV. Multi ex nostris in hac mortalitate moriuntur, hoc est, multi ex nostris de sæculo liberantur. Mortalitas ista, ut Judæis et gentilibus et Christi hostibus pestis est, ita Dei servis salutaris excessus est. Hoc quod, sine ullo discrimine generis humani, cum injustis moriuntur et justis, non est quod putetis bonis et malis interitum esse commune: ad refrigerium justis vocantur, ad supplicium rapiuntur injusti; datur velocius tutela fidentibus, perfidis pœna. Improvidi et ingrati sumus, fratres dilectissimi, ad divina beneficia, nec quid nobis conferatur agnoscimus. Excedunt ecce in pace tutæ cum gloria sua virgines, venientis antichristi minas et corruptelas et lupanaria non timentes, pueri periculum lubricæ etatis evadunt,

LECTIONES VARIANTES.

^c Comprobant Ar. Paris Lam. Ebor. Bod. 2, 5.

^d In labore Lam. NC 1. Ebor. Bod. 2.

^e Præmium vite Bod. 1, 2, 4. NC. 1. Routh.

Fidentibus. Tres libri veteres fidelibus. Vide quæ notata sunt supra ad Epistolam quintam, pag. 591.

XV. — Venientis. In duobus libris veteribus scriptum est venientis, et supra lineam vel scævientis. Sic etiam in uno suo veteri legisse se testatur Morellius.

Lupanaria non timentes. Adversarii christiæ religionis, qui scæviebant in nostros, virgines martyrio destinatas mittebant ad lupanaria, sequentes videlicet instituta veterum Romanorum; qui nefas putabant si puellæ integræ exirent e vita. Tertullianus in calce Apologetici: *Nam et proxime ad leonem damnantes christianam, potius quam ad leonem, confessi estis labem pudicitie apud nos atrocioris omni pœna et omni morte reputari*. Prudentius in carmine de sancta Agne: *Ille in lupanar tradere certum est ad aram ni caput applicet*.

Apud Rufinum l. viii, c. 12, legitur historia ejusdem femine nobilis Antiochena, quæ, cum videret se et filias suas cogi ad sacrificandum idolis, et nisi facerent, tormenta et mortem intentari, timeret porro ne pudicitie suæ et liliam vis inferretur, se cum illis proiecit in fluvium in itinere positum. Inter cætera vero quæ dixit liliabus suis ut eis suaderet hunc exitum, ait: *Prostituentur ergo in publicis lupanaribus membra quæ aer pene ipse publicus habuit incognita? Hinc factum ut, quia virgines christiæ projiciebantur in lupanaria, credum sit illas, quamvis vim passæ pudicitiam vere perdidissent, fuisse tamen virgines secun-*

ad continentiae atque innocentiae praemium feliciter perveniunt, tormenta jam non timet delicata matrona, metum persecutionis et manus cruciatusque carnalium muriendi celeritate luerata. Pavore mortalitatis et temporis accenduntur tepidi, constringuntur remissi, excitantur ignavi, desertores compelluntur ut redeant, gentiles coguntur ut credant, vetus fidelium populus ad quietem vocatur, ad aciem recens et copiosus exercitus robore fortiore colligitur, pugnaturus sine metu mortis cum praemio venerit, qui ad militiam tempore mortalitatis accedit.

XVI. Quid deinde illud, fratres dilectissimi, quale est, quam pertinens, quam necessarium, quod pestis ista et lues, quae horribilis et feralis videtur, explorat justitiam singulorum, et mentes humani generis examinat, an infirmis serviant sani, an propinqui cognatos pie diligant, an misereantur servorum languentium domini, an deprecantes agros non deserant medici, an feroces violentiam suam comprimant, an rapaces avaritiae lurentis insatiabilem semper ardorem vel metu mortis extinguant, an cervicem flectant superbi, an audaciam leniant^a improbi, an percussibus charis, vel sic aliquid divites indigentibus largiantur et donent sine haerede morituri! Ut nihil aliud mortalitas ista contulerit, hoc Christianis et Dei servis plurimum praestiterit, quod martyrium copiosius libenter appetere, dum mortem discimus non timere. Exercitia sunt nobis ista, non funera. Dant animo fortitudinis gloriam, contempta mortis praeparant ad coronam.

XVII. Sed fortasse aliquis opponat et dicat: Hoc me ergo in praesenti mortalitate contristat quod qui paratus ad confessionem fueram, et ad tolerantiam passionis toto me corde et plena virtute devoveram,

A martyrio meo privor, dum morte praevior. Primo in loco non est in tua potestate, sed in Dei dignatione martyrium, nec potes te dicere perdidisse quod nescis an mercaris accipere²³⁴. Tunc deinde Deus scrutator^b renis et cordis et occultorum contemplator et cognitor videt te et laudat et comprobatur, et qui perspicit apud te paratam fuisse virtutem, reddet pro virtute mercedem. Nunquid Cain cum Deo munus offerret jam peremerat fratrem? Et tamen parricidium mente conceptum Deus providus ante damnavit. Ut illic cogitatio mala et perniciose conceptio Deo providente prospecta est^c, ita et in Dei servis, apud quos confessio cogitatur et martyrium mente concipitur, animus ad bonum deditus Deo iudice coronatur. Aliud est martyrio animum deesse, aliud animo defuisse martyrium. Qualem te invenit Dominus cum vocat, talem pariter et iudicat, quando ipse testetur et dicat: *Ei scient omnes Ecclesiae quia ego sum scrutator renis et cordis* (Apoc. II, 23). Nec enim Deus sanguinem nostrum desiderat^d, sed fidem quaerit. Nam nec Abraham, nec Isaac, nec Jacob occisi sunt, et tamen fidei ac iustitiae meritis honorati inter Patriarchas primi esse meruerunt; ad quorum convivium congregatur quisquis fidelis et justus et laudabilis invenitur.

XVIII. Meminisse debemus voluntatem nos, non nostram, sed Dei facere debere, secundum quod nos Dominus quotidie iussit orare. Quam praeposterum est, quamque perversum, ut, cum ei voluntatem fieri postulemus, quando evocat nos et accersit de hoc mundo Deus, non statim voluntatis eius imperio pareamus. Obnitimur et reluctamur, et, pervicacium more servorum, ad conspectum Domini cum tristitia

LECTIONES VARIANTES.

^a Compriment *Pent. Voss. 1. 2.*

^b Scrutator est *Voss. 2. Pent. Saris. Bod. 1. 4.*

^c Prospecta *Lips. Voss. 2. 3.*

^d Desiderat *deest in Ed. Princ. aliisq. Routh.*

STEPH. BALUZII NOTAE.

dum Evangelium, ut ex Hieronymo et Augustino probat Algerus, scholasticus Leodensis, in capite 76 libri de *Miscricordia et Justitia*. Ego vero ex eodem Augustino addo illum in Epistola ad Victorianum scribere violentiam factam in virgine, si illa non consenserit, non pro corruptionis turpitudine, sed pro passionis vulnere deputandam, et in Epistola ad Honoratum scribere pudicitiam non violari violentia, si mente servatur, quoniam nec in carne violatur quando voluntas patientis sua turpiter carne non utitur, sed sine consensione tolerat quod alius operatur. Vide etiam Carolum Guyetum lib. II, cap. 7, pag. 175, *Heortologie*. Suetonius in Tiberio: *Immaturae puellae, quia more tradito nefas esset virgines strangulari; vitiate prius a carnifice, dein strangulate*. De filia Sejani ita etiam testatur Dio Cassius lib. LVIII. Vide Baronium ad diem 21 Januarii.

Delicata matrona. Victor Vitensis lib. V, cap. 8: *Matrona nobilitas ac delicata*. Hieronymus in Epistola ad Pammachium adversus errores Joannis Hierosolymitani: *Dei Filius unam morbidam ovem suis humeris portavit ad caelos, bajulans et patiens delicatam peccatricem*.

⁵⁸⁰ *Copiosus*. Tres libri nostri et unus a Morello citatus exhibent *torosus*, id est qui pulpan carnis maculosam habet, in quo est robur et fortitudo. Unde *cervix torosa* apud Catullum in carmine de Berynthia, *colla torosa boum* apud Ovidium in libro

secundo *Metamorphoseon*, et *torosa juvenus* in Satyra III Persii. Minucius Felix in ipso ferme initio, *Crispis torosisque ibidem erroribus delectat*. In libro monasterii Becensis scriptum est *corrosus pro torosus*.

XVI.—*Indigentibus*. Istud adiecimus ex fide duorum veterum librorum nostrorum et duorum item Anglicanorum.

XVII.—*Perniciosa conceptio*. Codex Seguerianus, *periculosa*.

Aliud est enim. Joannes Pius Mirandula aliter legebat in suo codice. Scripsit enim: *Aliud est enim martyrium deesse animo, aliud animum deesse martyrio*. Ita in *Apologia*.

Desiderat. Et istud quoque adiecimus ex quibusdam codicibus nostris et ex quibusdam Anglicanis. Potest tamen esse glossema.

XVIII.—*Quam praeposterum*. Ista exstant apud Gratianum XII, q. 2, et apud Guillelmum Durandi in tractatu de *Modo celebrandi Concilii generalis*, part. III, rubr. 6.

Pervicacium more servorum. Tacitus lib. I *Historiarum*: *Pervicax etiam adversus tormenta servorum fides*. Vide Macrobius lib. I *Saturnal*, cap. 11. Idem Tacitus lib. IV *Annalium* tradit Octavianum Neronis aenuscitum de servili amore, et actus ob id de ancillis questionem, ac vi tormentorum victis quibusdam ut falsa annuerent, plures perstitisse sanctitatem domine tueri. Suetonius in Caligula: *Mulieri liber-*

et mœrore perducimur, exeuntes istinc necessitatis vinculo, non obsequio voluntatis; et volumus ab eo præmiis cœlestibus honorari ad quem venimus inviti! Quid ergo oramus et petimus ut adveniat regnum eœlorum, si captivitas terrena delectat? Quid precibus frequenter iteratis rogamus et poscimus ut accelleret dies regni, si majora desideria et vota potiora sunt servire istic diabolo quam regnare cum Christo?

XIX. Denique, ut manifestius divine providentię indicia clarescerent quod Dominus præsciens futurorum suis consulat ad veram salutem, cum quidam de collegis et consacerdotibus nostris, infirmitate a defensus et de appropinquante jam morte sollicitus, com meatum sibi precaretur, adstitit deprecanti et jam pene morienti juvenis honore et majestate venerabilis, statu celsus ^b et clarus aspectu, et quem assistentem sibi vix posset humanus aspectus oculis carnalibus intueri, nisi quod talem videre jam poterat de sæculo recessurus. Atque ille ^c non sine quadam animi et vocis indignatione infremoit et dixit: « Pati timetis, exire non vultis, quid faciam vobis? » Inre pantis vox est et mentis, qui de persecutione sollicitus, de accersitione securis ^d non consentit ad præsens desiderium, sed consulit in futurum. Audivit frater noster et collega moriturus quod cæteris diceret. Nam qui moriturus audivit, ad hoc audivit ut diceret. Audivit non sibi ille, sed nobis. Nam quid sibi discret jam recessurus? Didicit immo nobis ^e remanentibus, ut, dum sacerdotem qui com meatum petebat increpitum esse comperimus, quid cunctis expediat agnosceremus ^f.

XX. Nobis quoque ipsis minimis et extremis quo-

LECTIONES

- ^a Sic d. cen. mss. Anglor. Nestrus jam Oxon.
^b Sic sex codd. Anglie. Exeelsus Oxon.
^c Ad quem ille Lam. Ebor. N.C. 1. Bod. 2.
^d Sollicitus... securus Rothl. ex codd. N.C. 4 suis 5 Pamelii.
^e Nobis dicit in 14 codd. Anglor. Rejicitur a Rothl Lips.
^f Non recessurus Lam. Ebor. N.C. 1, 2. Bod. 1, 2, 3, 4.

STEPH. BALUZI NOTE.

tina octoginta donavit, quod exerecinta gravissimis tormentis de scelere patroni retulisset. Alterius libertine, cui Epiebaris nomen erat, quæ tormentis dilacerata nunquam lateri voluit ea quæ illi obijciebantur, quamvis vera essent, mentionem facit Tacitus in libro xv *Annalium*. Ammianus Marcellinus, lib. xxviii, mentionem facit ancille a qua contigua morti tormenta voces expresserunt obliquas in eput domini. Vide Plinium, lib. vii, cap. 25; Justinum, lib. xlii; Senecam, lib. iv, de *Beneficiis*, cap. 19, et *Epist.* 6 ad illum locum, in *equuleo teneat*, id est, ut Muretus interpretatur, non inducet conscios, nihil eorum prodat propter quæ torquerent. Vide etiam Valerium Maximum, lib. vi, cap. 8 et lib. viii, cap. 4; Quintilianum, lib. ii, cap. 20; Dionem Cassium, l. xlvii; Victorem Vitensem, lib. v, cap. 2, et Patricium Junium in notis ad *Epistolam Clementis ad Corinthios*, pag. 9.

XIX. — Audivit ut diceret. Interpret præfationis in altereatonem Jasonis et Papisei: Ad hoc enim viderat ut referret. Tertullianus in extremo libro de *Virgilio velandis*: Nobis Dominus etiam revelationibus velaminis spatia metatus est. Nam cullum sorori nostræ angelus in somnis cervicem quasi applauderet verberans, Elegantes, inquit, cervicem et merito iudic. Bonum est usque ad lumbos a capite veleris, ne et tibi cervicem

ties revelatum est, quam frequenter atque manifeste de Dei dignatione præceptum est ut contestarer assidue et publice prædicarem fratres nostros non esse lugendos accersitione Dominica de sæculo liberatos, cum sciamus non eos amitti ^g sed præmitti, recedentes præcedere, ut proficiscentes, ut navigantes solent, desiderari eos debere, non plangi, nec accipiendas esse hic atras vestes, ^h quando illi ibi indumenta alba jam sumpserint, occasionem dandam non esse gentilibus ut nos merito ac jure reprehendant quod quos vivere apud Deum dicimus, ut extinctos et perditos lugeamus, et fidem quam sermone et voce depromimus cordis et pectoris testimonio non probemus. Spei nostre ac fidei prævaricatores sumus; simulata ⁱ, ficta, fucata videntur esse quæ dicimus. Nihil prodest verbis præferre virtutem et factis destruere veritatem.

XXI. Incepat ⁱ denique apostolus Paulus et objurgabat et culpatus qui contristentur in excessu suorum: *Nolumus* ⁱ, inquit, ignorare vos, fratres, de dormientibus, ut non contristemini sicut et cæteri qui spem non habent. Si enim credimus quia Jesus mortuus est et resurrexit, sic et Deus eos qui dormierunt in Jesu adducet cum illo (*I Thessal.* iv, 13, 14). Eos contristari dicit in excessu suorum qui spem non habent. Qui autem spe vivimus et in Deum credimus et Christum passum esse pro nobis et resurrexisse confidimus, in Christo manentes, et per ipsum atque in ipso resurgentes, quid aut ipsi recedere istinc de sæculo nolumus, aut nostros recedentes quasi perditos

C plangimus ac dolemus, ipso Christo Domino et Deo nostro momente ac dicente: *Ego sum resurrectio et*

ARIANTES.

- ^g Non amitti, sed recedentes Ar. et cæteri modo memorati.
^h Si stimulate, Voss. 1. Bod. 4.
ⁱ Improbatur Impr. omnes utique ad edit. Lips. Improbatur conjiciunt Angli. Incepat duotantum codd. Angli.
^j Nolo Bod. 1. 3.

libertas non prosit. Et utique quod unum dixeris omnibus dixeris. Audivit ergo ut diceret. Idem in libro de *Idolatria*: Hoc in loco ex auctoritate Dei contestor quia nec tutum est subtrahere quodcumque uni fuerit ostensum, utique omnium causa. Augustinus, lib. viii *Confess.*, cap. 5: Sed ubi mihi homo tuus Simplicianus de Victorino ista narravit, exarsi ut imitandum. Ad hoc enim et ille narraverat.

D Sacerdotem. Hæc tantum veteres editiones et omnes fere libri nostri veteres et Anglicani. Pamelius, ex editione quæ dicitur Grævii et ex veteri codice, scripsit *sacerdotem Dei*. Sed ego vocem *Dei* non inveni nisi in sex codicibus antiquis. Seguerianus illam non habet.

XX. — Atras vestes. Veteres enim eo colore tenebantur in luctu. Vincentius Lirinensis conqueritur viduas sub Arianorum persecutione fuisse depullatas, quia nimium ferebant vestes pullas, id est nigras. Apud Paulum lib. i *Sententiarum*, tit. 25, et hinc in libro vii *Capitaliarum*, c. 745, legitur: Qui lugeat abstinere debet a conviviis ac ornamentis et veste alba. Et tamen Herodianus, l. iii, notat mulieres Romanas in luctu indutas fuisse vestibus albis exilibus, ut moerentium speciem præberent, cum contra viri vestibus atris essent nudi. Vide etiam *Quæstiones Romanas* Plutarchi.

XXI. — Plangimus ac dolemus. Ait Cyprianus nobis,

vita. Qui credit in me, licet moriatur, vivet; et omnis qui vivit et credit in me, non morietur in æternum (Joan. xi, 25, 26). Si in Christum credimus, si fidem verbis et promissis ejus habemus, et non morimur in æternum, ^a ad Christum, cum quo et victuri et regnaturi semper sumus, læta securitate veniamus.

XXII. Quod interim morimur, ad immortalitatem morte transgredimur; nec potest vita æterna succedere, nisi hinc contigerit exire. Non est exitus iste, sed transitus et temporali itinere decurso ad æterna transgressus. Quis non ad meliora venire ^b festinet? quis non mutari et transformari ^c ad Christi speciem et ad cœlestis gloriæ dignitatem venire citius exoptet, Paulo apostolo prædicante et dicente: *Nostra autem conversatio, inquit, in cœlis est* ^d, unde et Dominum expectamus Jesum Christum, qui transformabit ^e corpus humilitatis nostræ conformatum ^f corpori claritatis suæ (Philip. iii, 20, 21). Tales nos futuros et Christus

LECTIONES VARIANTES.

^a Credimus, fidem verbis... habemus et non morituri in æternum lect. omnibus edd. communis usque ad Lips. paucis exceptis, qui habent Non moriemur.

^b Venire sobus addit Baluz. nulla data ratione.

^c Reformari habent ceteri omnes, mutavit Baluz. ignota

A Dominus polleatur, quando, ut cum illo simus, et cum illo in æternis sedibus vivamus, atque in regnis cœlestibus gaudeamus, Patrem pro nobis precatur dicens: *Pater, quos mihi dedisti volo ut ubi ego sum et ipsi sint mecum, et videant claritatem quam mihi dedisti priusquam mundus fieret* (Joan. xvii, 24). Venturus ad Christi sedem, ad regnorum cœlestium claritatem, lugere non debet nec plangere, sed potius, secundum sollicitationem Domini, secundum fidem veri, in professione hac sua et translatione gaudere.

XXIII. Sic denique invenimus et Enoch translatum esse, qui Deo placuit, sicut in Genesi testatur et loquitur Scriptura divina: *Et placuit* ^g *Enoch Deo, et non est inventus postmodum, quia Deus illum trans-* B *tulit* (Gen. v, 24). Hoc fuit placuisse in conspectu Dei, de hoc contagio sæculi meruisse transferri. Sed et per Salomonem docet Spiritus sanctus eos qui Deo placeant maturius istinc eximi et citius liberari,

ratione.

^d Cœlestis esse Satis.

^e Reformabit Lam. Ebor. Voss. 3.

^f Conformatum Lam. Ebor. Bod. 1, 3, 4.

^g Placuit, inquit Lam. Ebor. NC 1,

STEPH. BALUZI NOTE.

qui spem resurrectionis habemus, licitum non esse flere mortuos. Quod intelligendum est de immodico fletu. Alioquin enim Christus lacrymandi usum in mortuis amicorum suo exemplo comprobavit apud Bethaniam; ubi, cum vidisset Mariam et Judeos flentes ob mortem Lazari, ³⁸¹ flevit et ipse. Unde collegerunt Judæi illum valde amatum fuisse a Christo. Nam supremæ illæ lacrymæ, ut diximus ad librum sextum Salviani, amantium magis sunt quam morientium, quamvis etiam morientium sint et amicos desiderantium. Eleganter itaque Seneca dixit in Epistola LXIII: *Nobis autem ignosci potest prolapsus ad lacrymas, si non nimis deurrerunt, si ipsi illas repressimus. Nec sicci sint oculi amisso amico nec fluant. Lacrymandum est, non plorandum.* Vide sancti Joannis Chrysostomi Homiliam de Mortuis non immoderate lugendis, et Ruricius lib. ii, Epist. 4. Vide etiam supra, p. 168, Epistolam ad Tyrasium. Adde Dianem Chrysostomum, qui in Oratione xxix docet defunctos memoria honorandos esse, non lacrymis. Luctus tempus olam definitum erat apud Romanos. Seneca ait alicubi annum datum esse mulieribus ad luctum, non ut tamdiu lugerent, sed ne diutius. Apud T. Livium, lib. ii, funus Bruti consulis magno apparata legimus fuisse celebratum. Sed multo magis morti decus, inquit Livius, publica fuit mœstitia, eo ante omnia insignis quod matronæ animo ut parentem eum luxerunt, quod tum acer ultor violatæ pudicitie fuisse. Sic P. Valerium Publicolam annum unum matronæ luxerunt, teste Plutarcho. Sic Coriolanum, ut testatur idem auctor, matronæ quoque luxerunt. Dio, l. lv, memoria prædidit decretum esse ut mulieres anno integro lugerent post mortem Augusti. Apud Spartanos, ut in Lycurgo tradit Plutarchus, luctus finiebatur duodecimo die.

Si in Christum credimus, Ita scribendum et distinguendum esse censuimus, secuti auctoritatem sex veterum exemplarium. Hæc enim lectio mihi videtur esse præferenda vulgata, quam heic subijcio in gratiam illorum qui illam fortasse putabant fuisse retinendam. Si in Christum credimus, fidem verbis et promissis ejus habemus, et non morituri in æternum, ad Christum, cum quo victuri et regnaturi semper sumus, læta securitate veniamus. Ubi interim admonendum est vocem morituri non exstare in illis sex antiquis exemplaribus, morimur vero vel moriemur,

haberi in pluribus antiquis codicibus et editionibus.

XXII.—*Dignitatem.* Duxerunt antiquitus loci istius lectiones. Quidam enim codices præferunt firmitatem et supra lineam vel dignitatem. Alii dignitatem tantum. Et sic legebat Florus. Hinc orta discrepantia quæ invenitur in antiquis exemplaribus. Ego legi firmitatem in tribus absque ullo additamento.

Nostra conversatio. Vide Frontonis Ducæi notas ad panegyricum sancti Joannis Chrysostomi in sanctum martyrem Lucianum.

C *Conformatum.* Duxerunt quoque antiquitus fuisse lectiones hujus loci. Duo quippe libri veteres habent configuratum, et supra lineam vel conformatum. Veteres librarii posuerunt eam lectionem quæ magis illis placuit. Pamelius maluit configuratum. Ego scribo conformatum, quia ita inveni scriptum in viginti et duobus exemplaribus nostris, quorum unum est Seguerianum, et in quinque Anglicanis, tum etiam in excerptis Flori, et quia sic etiam scriptum est lib. iii Testimoniorum, cap. 11. Contra, apud Reginonem lib. ii, cap. 108, de Disciplina ecclesiasticis legendum est: *Sed hæc sententia canonicis atque apostolicis infirmatur documentis*, pro eo quod nos elidimus informatur. Apud sanctum Gregorium lib. i, Epist. 71 vel 73, ad Petrum subdiaconum, legitur: *Ut de equitate servata præfati episcopi relationibus ipse lauderis.* Pro quo tres optimi et antiquissimi libri habent relationibus informemur. Quod ego melius esse puto. Et fortasse legendum est relationibus informemur et tu ipse lauderis.

Secundum fidem veri. Hæc lectio, quam exhibent undecim exemplaria, in quibus pono Seguerianum, est optima. In duobus aliis scriptum est verbi. Morellius adnotat se vidisse scriptum in antiquis veri, alias verbi. Quod confirmat nostram lectionem. In codice Bæccensi et in editione Morellii legitur veritatis.

XXIII.—*De hoc contagio.* Quamvis hanc lectionem præferat major pars veterum exemplarium, in aliis tamen pluribus et in antiquis editionibus legitur de hac contagione. Primum Mantius invexit eam quam nos retinimus. Utraque bona est.

Sed et per Salomonem. Vide annotationem Pameli ad hunc locum.

(Sed et per Salomonem docens Spiritus sanctus, Librum Sapientiæ Salomoni adscribit, non Cyprianus

ne, dum in isto mundo diutius immorantur, mundi A contactibus polluantur. *Raptus est, inquit, ne malitia mutaret intellectum illius (Sap. iv, 11, 14). Placita enim erat Deo omnia ejus. Propter hoc properavit ebducere eum de media iniquitate* a. Sic et in Psalmis ad Dominum properat spiritali fide Deo suo anima devota dicens: *Quam dilectissimæ habitationes tuæ, Deus virtutum! Desiderat et properat anima mea ad atria Dei* b (Psal. LXXXIII, 2,5).

XXIV. Ejus est in mundo diu velle remanere quem mundus oblectat, quem sæculum blandiens atque decipiens illecebris terrenæ voluptatis invitat. Porro, cum mundus oderit Christum, ³³⁰ quid amas eum qui te odit, et non magis sequeris Christum, qui te et redemit et diligit? Joannes in Epistola sua clamat et loquitur, et ne, carnalia desideria sectantes, mundum diligamus hortatur: *Nolite, inquit, diligere mundum neque ea quæ in mundo sunt. Si quis dilexerit mundum, non est charitas Patris in illo; quia omne quod in mundo est concupiscentia carnis est et concupiscentia oculorum et ambitio sæculi, quæ non est a Patre, sed ex concupiscentia mundi. Et mundus transibit et concupiscentia ejus: qui autem fecerit voluntatem Dei manet in æternum, quomodo et Deus manet in æternum* (1 Joan. II, 15-17). Potius, fratres dilectissimi, mente

integra, fide firma, virtute robusta, parati ad omnem voluntatem Dei sumus, pavore mortis excluso, immortalitatem quæ sequitur cogitemus. Hoc nos ostendamus esse quod credimus, ut neque charitatem lugeamus excessum, et cum accersitionis propriæ dies venerit, inenutanter et libenter ad Dominum ipso vocante veniamus.

XXV. Quod cum semper faciendum fuerit Dei servis, nunc fieri multo magis debet, corrumpente jam mundo et malorum infestantium turbidinis obsesso; ut qui cerninus cœpisse jam gravia et scimus imminere graviora, lucrum maximum computemus si istinc velocius recedamus. Si in habitaculo tuo parietes vetustate nutarent, tecta desuper tremarent, domus jam fatigata, jam lassa, ædificiis senectute B labentibus, ruinam proximam minaretur, nonne omni celeritate migrares? Si navigante te turbida et procellosa tempestas fluctibus violentius excitiatis prænnuntiaret futura naufragia, nonne portum velociter peteres? Mundus ecce nutat et labitur, et ruinam sui non jam senectute rerum, sed sine testatur; et tu non Deo gratias agis, non tibi gratularis quod, exitu maturiore subtractus, ruinis et naufragiis et plagis imminentibus exuaris? c

XXVI. Considerandum est, fratres dilectissimi, et

LECTIONES VARIANTES.

a De medio iniquitatis Oxon.

b Ad atria tua, Deus Ver.

c Exinaris Routh.

STEPH. BALUZII NOTÆ.

modo tum hic tum infra lib. de Exhort. Mart., cap. 1, C ad Testim. II, cap. 15, et III, cap. 15, 53, 59 ac 66, sed et Egesippus et Ireucus, et omnis (inquit Eusebius Hist. ecclesiast. lib. quarto, cap. 22) antiquorum chorus; Tertull. etiam lib. de Præscription adv. hæret. Orig. lib. VIII. in Epistolam ad Rom.; D. D. Hilarius in Psal. cxxiii; Basilii lib. V contra Eunom.; Evaristus epistola ad Afric.; Felix, 1 epistola, ad Gallos; Felix, 2 epistola, ad D. Athanasium; Epiphanius Hæres. 76 et lib. de Ponder. et Mens.; Damasc. lib. IV, cap. 18; Amb., in Psal. I, et lib. de Paradiso, c. 12; et vel ipse D. Hieronymus, epistola ad Paulinam de Institut. fil. Causam reddit D. Aug. in hæc verba lib. XVII de Civit. Dei, cap. 20: « Alii duo libri, quorum unus Sapientia, alter vero Ecclesiasticus dicitur, propter eloquii nonnullam similitudinem, ut Salomonis dicantur obtinuit consuetudo. » Quod ipsum tamen adhuc retractare videtur lib. II, c. 4: « Et certe multæ ejus libri sententiæ VII, VIII et IX cap. soli conveniunt Salamoni. Titulus etiam græcus est Σολομωναίος. Quare probatur mihi Da. Joannis Briedionis opinio de Dog. eccles. lib. I, Philonem illum Judæum, supra 160 annos ante natum Christum, temporibus Onivæ Pontificis, sparsas passim Salomonis sententias in unum hoc congestisse volumine. Eo magis quod in Reg. ult. cap. scribatur locutus triu millia parvularum, carminum quinque millia, et disseruisse de jumentis, volucribus, reptilibus et piscibus, etc. Confirmat, quod ipsa illius Proverbia, non ab illo sed diu postea a ministris Ezechivæ regis (aut juxta rabbi Moysen ab Isaia) in unum collecta, constat ex Proverb. c. XXV. Ut sit, pro doctrina Spiritus sancti hoc loco et epistola LXXXI, ac Ad demetrian. pro Scriptura divina agnoscit Cyprianus, nec minus alii veteres ibi hunc librum citant, nominatim Dionys. Areopag. cap. 4, de Div. Nom., et Concil. Sardineuse epistola ad omnes episcopos. Quare hunc locum citans D. Aug., lib. de Prædest. Sanct. cap. 14: « Quæ cum ita sint, inquit, non debuit repudiari sententia libri

Sapientia, qui meruit in Ecclesia Christi, de gradu lectorum Ecclesie Christi tam longa amositate recitari, et ab omnibus Christianis, ab episcopis usque ad extremos laicos fideles penitentes, catechumenos, cum veneratione divinæ auctoritatis audiri. » Et paulo post: « Oportet ut istum librum Sapientia omnibus tractatoribus anteponant, quoniam sibi eum anteposuerunt etiam temporibus proximis Apostolorum egregii tractatores; qui eum testem adhibentes, nihil se adhibere nisi divinum testimonium crediderunt. » Immo ipse apostolus Paulus, Rom. XI et Hebr. XI, ad 9, 6 et 15. Sapientia libri cap. alludit. Hæc paulo prolixius, propter eos, qui librum hunc etiam hodie in canonem Scripturarum recipere nolunt, quia D. Hieron. in canone Judæorum haberi negat; quum tamen in Ecclesie canone numeretur a D. Aug., concilio Carthag., Innocentio, Gelasio et Isidoro, locis infra citatis lib. Test. I, cap. 20. PAMEL.)

Raptus est. Vide sanctum Augustinum cap. 44 de Prædestinatione Sanctorum.

Deo suo anima devota. Hieronymus in Dialogo adversus Luciferianos: *Simplicitas cordis et devota Deo suo anima.* Auctor Epistolæ ad Oceanum, de ferendis Opprobriis, edita sub nomine Hieronymi: *Videat ergo anima Deo devota ne insipientium risus cum vel stultorum hominum vanissimus sermo confundat.*

XXVI. — Fratres dilectissimi. In codice Segueviriano et istic et alibi hæc duæ voces sic scriptæ sunt, FF. DD. Quod ideo adnoto ut ostendam exactam diligentiam viri doctissimi Joannis Tili, qui, cum ederet opera Paeiani episcopi Bareinonensis, et in Paranesi ad penitentiam legeret in libro veteri, scripta sunt hæc FF. DD. et perpetuis cæsa monumentis, noluit extendere, quamvis posset, sed in margine posuit arbitrari se his notis significari dilectissimi fratres, quo modo scriptum est in veteri codice Carthusiæ majoris. Galesinius, quamvis non haberet

identidem cogitandum renuntiassent nos mundo, et tamquam hospites et peregrinos istie interim degere. Amplectamur diem qui assignat singulos domicilio suo, qui nos istine ereptos et laqueis sæcularibus exsolutos paradiso restituit et regno. Quis non peregre constitutus properaret in patriam regredi? quis non, ad suos navigare festinans, ventum prosperum cupidius optaret, ut velocius charos liceret amplecti? Patriam nostram paradisum computamus^b: parentes Patriarchas habere jam cœpimus. Quid non properamus et currimus ut patriam nostram videre, ut parentes salutare possimus? Magnus illic nos charorum numerus exspectat, parentum, fratrum, filiorum frequens nos et copiosa turba desiderat, jam de sua incoluntate secura, et adhuc de nostra salute sollicita. Ad horum conspectum et complexum venire quanta et illis et nobis in commune lætitia est? Qualis illic cœlestium regnorum

voluptas sine timore moriendi, et enim æterni ætatis vivendi quam summa et perpetua felicitas! Illic Apostolorum gloriosus chorus, illic Prophetarum exultantium numerus, illic Martyrum innumerabilis populus ob certaminis et passionis victoriam coronatus, triumphantes illic; Virgines, quæ concupiscentiam carnis et corporis continentie robore subegerunt; remunerati misericordes, qui alimentis et largitionibus pauperum iustitie opera fecerunt, qui Dominica præcepta servantibus ad ecclesies thesauros terrena patrimonialia transtulerunt. Ad hos, fratres dilectissimi, avida cupiditate properemus, ut cum his cito esse, ut cito ad Christum venire contingat optemus. Hanc cogitationem nostram Deus videat, hoc propositum mentis et fidei Dominus Christus aspiciat, daturus eis gloriæ suæ ampliora præmia quorum circa se fuerint desideria majora.

LECTIONES VARIANTES.

^a Hic *Lam. Saris. Bod. 1, 2, 3, 4.*

^b Nos paradisum computemus *Bod. 2.*

STEPH. BALUZII NOTÆ.

hanc auctoritatem, sic in sua editione posuit uti Tilius coniecerat esse scribendum.

Amplectamur diem. Citat hunc locum sanctus Augustinus lib. iv, *contra duas epistolas Pelagianorum*, cap. 8.

Et regno. Antea legebatur *et regno cœlesti*. Verum vox *cœlesti* glossema est hominis qui nesciebat Cyprianum uti simpliciter verbo regni ad significandum regnum Christi, id est ecclesie. Ego sane vocem *cœlesti* reperi in duobus codicibus antiquis. At deest in aliis quatuordecim nostris et in octo Anglicanis.

De sua incoluntate. Hæc est lectio omnium veterum editionum, omnium librorum nostrorum et decem Anglicanorum; atque ita referunt sanctus Augustinus in libro de *Prædestinatione Sanctorum* c. 19, et auctor *Sermonis in festo Sanctorum omnium* editus in appendice tom. v *Operum* ejusdem sancti pag. 350, qui exstat etiam in codice homiliarum qui

tribuitur Aleuino. Ruricens, episcopus Lemovicensis, l. ii, *Epist. 4*: *Credite mihi, fratres charissimi, quia illa jam de sua quiete secura, de nostra est salute sollicita.* Vide dissertationem xxvii Maximi Tyrii. Primum Erasmus posuit *immortalitate*. Eam lectionem retinuit editio Manutii. Morellius rejecit et posuit *incoluntate*. Pamelius, Rigaltius et alii maluerunt *immortalitate*. Duo aut tria vetera exemplaria: *Jam de sua securi, adhuc de nostra incoluntate solliciti.* Weselius Groningensis in epistola ad Bernardum Meppensem: *Orant pro nobis defuncti ut in illorum felicem societatem traducamur.* Vide supra pag. 467.

Passionis victoriam. Duo libri veteres *gloriam*.

Gloriæ suæ. Tredecim libri veteres habent *claritatis*, vocabulo frequentissimo apud Cyprianum. Alii quinque *charitatis*, errore videlicet librariorum pro *claritatis*. In tribus aliis scriptum est, *daturus eis amplissima munera et claritatis suæ præmia*.

237 LIBER

DE OPERE ET ELEEMOSYNIS.



I. *MULTA* et magna sunt, fratres^c charissimi beneficia divina quibus in salutem nostram Dei Patris et Christi larga et copiosa elementia et operata sit et

D semper operetur, quod conservandis ac vivificandis nobis Pater Filium misit, ut reparare nos posset, quodque Filius missus esse et hominis filius fieri vo-

LECTIONES VARIANTES.

^c Dilectissimi Ar.

STEPH. BALUZII NOTÆ.

DE OPERE ET ELEEMOSYNIS. De hoc libro sic loquitur sanctus Hieronymus in *Epistola ad Pammachium de Dormitione Pauline*: *Quantas vires habeat misericordia et quibus donanda sit præmia, et beatus Cyprianus grandi volumine prosequitur, et Danielis consilium probat, qui regem impiissimum, si audire voluisset, dicit pauperum sustentatione salvandum.*

I. — *Multa et magna.* Hic locus in græcam linguam versus prolatus est in concilio Ephesino inter testimonia Patrum et martyrum aduersus hære-

Nestorii. Itaque in antiqua versione istius concilii non describuntur Cypriani verba, sed alia translata ex græco sermone. Exstat ea versio inter *Opera Marii Mercatoris*, pag. 180 editionis nostræ. Hunc potto locum lectum fuisse in concilio testatur etiam vincencius Lirinensis.

Filium misit. In editionibus posterioribus et in tribus antiquis codicibus legitur *filium suum*. Sane vox *suum* exstat in *Epistola Pauli ad Galatas*, ex qua sumptus est hic locus. Exstat etiam lib. ii *Testimo-*